THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada
דאָס אידישע וואָרט
Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday.
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.
Subscription: $6.00 per year.
Established 1910 Phones: 55 409—52 213
WINNIPEG — MANITOBA

פרעמיער ברעקענס אנאָנס וועגן געהאַלטן

דער אנאָנס פון פרעמיער ברעקען. אין א רעדע ביי אן עפנטלאכער פאַרזאַמלונג, אז די געהאלטן פון די רעגירונגס אָנגעשטעלטע אין מאַניטאָבא וועלן געשניטן ווערן. האָט וואַרשיינלאך געמאכט א גוטן איינדרוק ביי זיינע צוהערער, וועלכע זיינען אין דעם פאל געווען פאַרמערס. וואָס ליידן זייער שווער פונ'ם קריזיס און אומגערעכטיגיש. עס איז גאנץ נאטירלאך, אז די דאָזיקע פאַרמערס, וואָס טראָגן אזא שווערן מייל פון דער לאסט פונ'ם קריזיס, זאָלן קוקן קרומלאך אויף "זייערע" אָנגעשטעלטע. די רעגירונגס באאמטע. וואָס קריגן זייערע שכירות רעגלמעסיק ווי אין די בעסערע ציטן, און געניסן נאך דערצו פון ביליקערע לעבנס-מיטל.

באזונדערס דארף זיין ציפרידנשטעלנד פאר די פאַרמערס דאָס, וואָס אינ'ם פלאן פון רעדוקציעס פון שכירות שליסט דער פרעמיער איין אויך זיך אליין, מיט זיינע חברים מיניסטאַרן.

עס זעט אונז אָבער אויס, אז פרעמיער ברעקענס פלאן איז דוקא אונטער די איצטיקע באדינגונגען עקאָנאָמיש אומגעזונט. און די קליינע איינשפאָרונגען וואָס ער וועט בריינגען דער רעגירונג ווערן מער ווי געדעקט ווערן מיט די שאָדנס וואָס ער וועט בריינגען.

זיכער איז ניטאָ וואָס אויסצוזעצן קעגן רעדוקציעס אין די שכירות פון די מיניסטאָרן און הויך באאמטע בכלל. — זיי קריגן פאַרהעלטנסמעסיק גענוג. אז זיי זאָלן קאָנען עפעס איינשפאָרן פון זייערע געהאלטן. אָבער די גרויסע מאסע רעגירונגס אָנגעשטעלטע ווערן בכלל ווייניר שלעכט באצאלט און ס'איז באמת ביי זיי ניטאָ פון וואַנען צו שניידן.

אמת, זיי געניסן איצט פון ביליקערע לעבנס מיטל. אָבער דאָס מיינט בלויז, אז זיי מוזן ניט איצט באשריינקען זייער געברויך ווי ביז איצט. דער זינען פון ביליקערע לעבנס מיטל איז דאָך צו פאַרגרעסערן דעם געברויך. און, זאָל דער געברויך ניט פאַרגרעסערט ווערן, דאן וועלן פריזן נאָך מער פאלן, און ליידן דערפון וועלן דאָך די פאַראַרבייטער. איינשליסנדיק שאקע די זעלבע פאַרמערס.

דער רעגירונגס האנדלונג אין דער הינזיכט וועט זיין א שלעכטער ביישפיל סיי פאר געזעלשאפטלאכע, און סיי פאר פריוואטע אונטערנעמער. דאָס וועט מיינען אן אפיציעלער הכשר צו שניידן די נעהאלטן און שכירות פון די ארבעטער. און אויב פריוואטע אונטערנעמער שניידן במילא שכירות, טוען זיי עס נאָך דערווייל בכלל אביסל צוריקגעהאלטן און שעפעלודיק, אין דער רעגירונגס ביישפיל וועט זיי דערמוטיקן צו גיין א סך ווייטער אין דער דאָזיקער ריכטונג.

און דאָס וועט פירן צו אלגעמיינער רעדוקציע פונ'ם לעבנס שטיינער און צו פאַרקלענערונג פון געברויך. אין א צייט ווען ס'איז דאָ אן איבערפלוס פון פאַראַרבייטן און א פאַרגרעסערטער געברויך איז איינע פון די עלעמענטארסטע פאָדערונגען פונ'ם מאַמענט פאר דער אפשאפונג פונ'ם קריזיס.

נאָך מיט א צוויי יאָר צוריק, באלד ווי עס האָט זיך דערפילט דער אנהויב פונ'ם קריזיס, האָט פרעזידענט הואווער איינגעלאדן צו זיך די גרעסטע אמעריקאנער אינדוסטריאליסטן און האָט מיט זיי אָפּגעמאכט, אז זיי זאָלן ניט שניידן קיין שכירות. עס איז אמת, אז די אינדוסטריאליסטן האָבן ניט געהיט דעם אָפּמאך, און אין א סך פאלן האָבן זיי געשניטן די שכירות פון די ארבעטער. אמווייניקסטנס איז אָבער די רעגירונג דערווייל געבליבן געפריי אז איר פרינציפּ און, ניט געקוקט אויף אירע ריזיקע דעפיציטן, האָט זי קיין שכירות פון אירע אָנגעשטעלטע ניט געשניטן.

אין דער הינזיכט האָט אונזער מאניטאָבער רעגירונג געמאָגט נעמען זיך א ביישפיל פון דער רעגירונג פון די פאַראייניקטע שטאטן. די איינשפאָרונגען וואָס זי קאָן מאכן פון שניידן די שכירות זיינען פאר זיך זעלבסט ניט פון קיין באזונדערער אדעוטונג. אויב אָבער צוליב פאָליטישע טעמים, כדי צופרידן צו שטעלן די געפילן פון די פאַרמערס און ארבעטסלאָזע. איז פון דעם רעגירונגס שטאנדפונקט ווינשנסווערט צו שניידן נעהאלטן, דארפן די רעדוקציעס געמאכט ווערן בלויז פון די העכער באצאלטע באאמטע. די אזוי אויך נידעריקע שכירות פון דער מאסע רעגירונגס אָנגעשטעלטע טאָרן ניט געשניטן ווערן.

די וואָס זאָגן זיך אָפּ פון ארבעט

די ארבעטסלאָזע, וואָס ווערן ניט אָנגענומען קיין ארבעט וואָס מען וועט זיי אָנבאָטן, ווערן מער ניט קאָנען דערוואַרטן קקיין שטיצע ניט פון דער פעדעראלער, און ניט פון די פּראָווינציעלע רעגירונגס, — האָט דער ארבעטס מיניסטער, סענאטאָר ראָבערטסאָן, אנאָנסירט.

עס איז בכלל שווער אויסצוזאָגן קעגן דעם דאָזיקן פּרינציפּ אָנגעייכנט פונ'ם ארבעטס מיניסטער פאר דער אדמיניסטראציע פון דער ארבעטסלאָזיקייט הילף. די רעגירונג, וועלכע וועט מוזן אויסגעבן רויזיקע סומען צו העלפן די ארבעטסלאָזע, איז באַרעכטיקט צו שוין קלאָגן מיסברויכן פון פיינצעער. וועלכע ווערן בעסער אויסקלייבן צו לעבן בדוחק אויפ'ן קהל'שן השבון, ניט איינטונקנדיק קיין האנט אין קאלטן וואסער. אייזער ארבעטן שווער אויפ'ן שטיק ברויט.

אָבער יעדער געזען און יעדער תקנה קאָנען דורכגעפירט ווערן אין לעבן אויף פאַרשיידענע אופנים. — מיט דין, אדער מיט יושר, — און אין דעם פאל קאָן די שטריינגע נאָכפאלגונג פון דער דאָזיקער רעגולאציע פירן צו פשוט'ער אוממענשלאכקייט.

דער מיניסטער אליין אנערקענט, אז פאלן וואו ארבעטסלאָזע זאָלן זיך אָפּזאָגן פון אנגעבאָטענער ארבעט זיינען גאנץ זעלטן. כאָטש אזעלכע זיינען פאראן. מוז מען אָבער נאָך באטאָנען, אז אין א צאָל פון אם די פאלן זאָגט מען זיך אָפּ פון דער ארבעט ניט צוליב פייליקייט, נאר צוליב גאנץ גרינדלאכע טעמים.

עס קאָן, למשל, פאסירן, אז אן ארבעטסלאָזער האָט קיינמאָל ניט געטאָן קיין שווערע פיזישע ארבעט, און מען טיילט אים איין אן ארבעט וואָס איז ניט נאָך זיינע כחות. אפטער אָבער זאָגן זיך אַרבעטסלאָזע אָפּ פון אזעלכע ארבעטן. וואו מען באט זיי אָן א הונגער-לוין פאר שווערער ארבעט.

אין די לעצטע פאלן וועט אן ארבעטסלאָזער אפט ניט אָנגענומען די ארבעט ניט בלויז דעריבער ווייל ער אריין רעוואָלטירט קעגן דער אוממענשלאכער עקספּלואטאציע, נאר איך דעריבער, ווייל דערמיט שעדיקט ער די אינטערעסן פון דער ארבעטערשאפט בכלל, רעדוציר'ט דוק דעם סטאנדארד פון שכירות.

אין אזעלכע פאלן איז נייטיק א מענשלאכע באציאונג צו די ארבעטסלאָזע אינ'ם דורכשניט פון דעם מיניסטערס תקנה. צו האנדלען אין אזעלכע פאלן לייט'ן אות פון דער תקנה וואלט געווען אומשיער דיק און אומענשלאך.

טוריסטן און ארץ-ישראל

אידישע און קריסטלאכע

פון י. קאַטלער (שטריקן און פאקטן) (ירושלים)

"טוריסטן און ארץ-ישראל". דאָס מ ח ו י ב צו באזוכן און זעען, אפילו לויט דעם געבאָט פון דער תו'רה.

אין א איד געפאָרן נאָך ארץ-ישראל ניט "דרך אגב", אדער "ביי די וועי", נאר טאקע לכתחילה ד י ר ע ק ט און בלויז נאָך ארץ-ישראל; אום צו זעען, שטודירן, און, אויב מעגלאך, אויך עטוואָס אויפטאָן אין איר, און צו מקיים זיין די מצוה פון "ישוב ארץ ישראל".

אזוי אין געשעען פ א ר דער וועלט-מלחמה.

א לגמרי אנדערער איז שוין געווען דער אידישער טוריסט, וועלכער האָט באזוכט ארץ-ישראל אין די ערשטע יאָרן נ א ך דער מלחמה.

די נעכטיקע קליינינקע מענשעלאך זיינען מיט איין מאָל "גדולים" געווארן. ערשט נעכטן דערשלאָגענע, נעשטיקע קבצנים, דלפנים, און שוין היינט האפערדיקע, באדייטנדע גבירים, אדירים!

"לעבן מיט לייטן גלייך" מיינט ביי אזעלכע פּלוצלונג "אויפגעקומענע" אלץ נאכטאָן און נאכמאכן "די גויים".

און זיין ווי די "נייאים" מיינט ביי אזעלכע לייטע: זיין נאָך פּאַבסט-לאכער ווי דער פּאַבסט.

זיינען די מערסטע אידישע טוריסטן, וועלכע האבן באזוכט אויף ארץ ישראל, געווען — מילד גערעדט — ניט בעסער פון די דערמאנטע קריסטלאכע טוריסטן. טאקע ריכטיקע "קוקס טוריסטן", אפילו אין נייסט. . זיי זיינען ניט "נעפאָן קיין ארץ ישראל", נאר זיי האבן געמאכט א "רייזע איבער אייראָפּע", ארום דעם מערזיטערעניין" און ד. נ.

"אגב אורחא" און "ביי די וועי" דיישע טוריסטן, וועלכע קומען אין דאָס לאנד וואָס שנעלער און באַצייטנס צו קומען, און ווייל אין "אינטערעסאנטערע און בעסערע ערטער", און נאָך מער מיט זייער וואוילנארער באציאונג צו אלץ וואָס דאָ אין אזוי הייליק, טייער און ליב, זיי נען זיי דאָ געווארן צו לאסט אפילו אויף די בעסטע און פיינסטע עלעמענטען אין לאנד.

אפילו די אזוי גוטע און גאסט-פריינטלאכע חלוצים און חלוצות אין די אידישע דערפער — אפילו אויך זיי האבן שוין ניט געקאָנט אריבער טראָגן די וואולנאריטעט פון די דאָזיקע אידישע טוריסטן, באזונדערס די ענייקע וועלכע פלעגן זיך אפילו דערלויבן צו זאָגן גאנץ אָפן:

— איך בין געקומען אחער אום צו זעען וואָס איר טוט דאָ פאַרן געלט וואָס איך ש י י נ ק דעם קרן היזאָד (היסור) פער יאָר!

אט אזעלכע זיינען געווען זייער פיל פון די אידישע טוריסטן אין די ערשטע יאָרן נאָך דער וועלט מלחמה; אזוי פיל, אז צוליב זיי-פלעגט מען אנאָר ניט מערקן די פיינסטע און בעסטע אידישע טוריסטן . . .

אוואדע האָט אזא מין טוריזם גע-קענט שאפן א געוויסן אנטאגאניזם צווישן דעם ארץ-ישראל'דיקן און גלות'דיקן.

און אט דער דאָזיקער אנטאגאניזם איז דאָס געווען די הויפּט אורזאכע פון אזעלכע אומגענעמע פאקטן ווי הייס בלוט, אומצופרידנהייט, ניט ריכטיקע אפשאצונגען און זאָגאר רכי-לות צווישן די ביידע גרופּען, די ריכטיגע אין ארץ ישראל, אין דער אויסלענדישע אין דער גאלות.

זעט ער אין איר טאקע ניט בלויז דאָס "אנטיקא פאלעסטינא" זאָגנדאר דאָס ריכטיקע ארץ ישראל, מיט איר גרויסער אידישער פאראנאנענגענהייט און איר אנהויבנדער אידישער ריכטיקע בארייכטן פון ארץ-ישראל.

* * *

לגמרי אנדערע זיינען שוין די אידישע טוריסטן, וועלכע קומען אין דיי לעצטע יאָרן אויף א באזוך אין ארץ-ישראל.

פילע פון די אידישע טוריסטן, וועלכע קומען אחער פון די פאראייניקטע שטאטן בריינגען מיר — א געוועזע-נעם אמעריקאנער — גרוס פון מיינע דאָרטיקע חברים און פריינט.

דעריבער קומט מיר אויס זייער אפט צו באגעגענען זיך מיט די דאָזיקע טוריסטן, שוין מיט די ערשטע טעג פון זייער קומען אחער, און אויף מיין פראגע: — ווי לאנג דיינקט איר צו ווייל אין ארץ-ישראל? באקומט איך לעצטנס, מערסטנס, כמעט איין און דעם זעלביקן פאַלגענדן ענטפער:

— דערווייל ווייס איך נאָך ניט. איך האָב זיך פאר מיין רייזע אין ארץ ישראל אין אנדערע לענדער געגענען צוויי מאָנאטן וואקאציע. פארשטייט זיך, אז אין ארץ-ישראל אין מיר וויסט-קער אלס אלע אנדערע לענדער. איך האָב דעריבער שוין באצייטנס צו קומען אין אלע נויטיקע רעזערוואציעס, אום איך זאָל פון מיינע פריינע צוויי מאָנאטן קאָנען ווידמען פאר ארץ-ישראל ווי-פיל צייט איך זעל דאָזיר דאָרפן, אפילו אויך די גאנצע און פולע צוויי מאָנאטן.

און ניט איינמאָל האָט שוין עס פּאַסירט, אז ווערנד זיין באריינען דאָס לאנד האָט זיך אזא טוריסט אזוי פאר-אינטערעסירט מיט איר, אז ער האָט איר ווירקלאך געווידמעט די גאנצע צייט פון זיין וואקאציע, וועלכע ער האָט פריער געהאט באשטימט פאר זיין גאנצן טור אין ארץ-ישראל און אן נ ד ע ר ע לענדער.

אט אזוי האנדלט א קולטורעלער איד און מענש. וועלכער באזיצט זיין א י י נ נ ס ניט בלויז געלט און צייט, אָבער אויך פאַרשטאנד און הארץ . . . . .

ער לאָזט זיך ניט דיקטירן פון קוק'ען און פירן פון דעם פּרימיטיוון, אלב און זיי-פון דעם פּרימיטיוון, און אז מולכו האָט שוין דאָס אויפגעלייזט אין ניט געגלויבט אין זיין שליחות. ער רייסט אָבער ניט איבער די באציאונגען און ווארטן אויף זיין שליחות. ער רייסט אָבער ניט איבער די באציאונגען אין ניט געגלויבט אין זיין שליחות. ער רייסט אָבער ניט איבער די באציאונגען אין ווארטן אויף זיין שליחות. ער רייסט אָבער ניט איבער די באציאונגען אין ניט מולכו.

א שטאַרקן קאמף קעגן מולכו'ן האָט אויף אָנגעפאנגען דר. יעקב מאנטין, פון די פאַרטריבענע פון שפאניע, וועלכער האָט זיך געשאפן א נרוים נאָמען אין דער מעריזיניש ער וועלט און האָט אויף באהערשן פיל שפאַרן, רוימיש, איטאליעניש און אראבישן אויף דער רוימיש. לויט ווי מולכו'ן שרייבט אין זיין ברוף (אין דברי הימים פון ר' יוסף הכהן) האָט מאנטין אויף אים געטראָגן א פערזענלאכן כעס. ווען מולכו איז אין אין ווענע-ציא האָט מאנטין געהאט א סכסוך מיט א צווייטן דאָקטאָר און מולכו האָט געוואָלט מאכן א פשרה צווישן זיי. מאנטינען איז אָבער ניט געפעלן געווארן זיין פשרה און זייט דאן האָט ער אָנגעפאנגען רודף'ן מולכו'ן. די רדיפות זיי-נען גענאנגען אזוי ווייט, אז ער האָט "סכן" מולכו'ן, אז ער איז א כשוף מאכער, פאר וועלכן מען האָט דאמאלסט אין וועניציע אפאראטייל אז שאַרפענס ווערן. מען האָט אים אויף איינגענעכן ניפּס, דורך אידן. פון וועלכן ער איז שטאַרק קראַנק געווארן און געהאלטן ביים שטאַרבן. ווען ער איז געווען גע-ווארן האָט ער פאַרלאָזן אין זיך אומגעקערט קיין רוים.

* * * *

אלע נשעשענישן וואָס מולכו האָט פאראויסגעזאָגט זיינען פאַרווירק-לאכט געווארן. די "פושעים פון זיין פאָלק האָבן געזוכט אים אומצוברייגנען"; אין רוים איז געווען א שטאַרקער מבול, פיל הייזער זיינען פאַרגיכטס גע-ווארן, שוויגטער פעשען זיינען באגראָבן אין זייערע הייזער און די אידישע איינוואוינער פון רוים האָבן נס געליטן פון דער מבול און בלויז איין אלטע פרוי איז דערטרונקען געווארן; אויף אין בעלגיע "אין דעם לאנד פון צפון" איז געווען א מבול און אין ליסאָבאָן און אין אנדערע שטעט אין פאַר-טוגאליע איז געווען אן עדרעטיבערניש, אין וועלכער עס זיינען אומגעקומען פיל מענשן. דער שטערן וועלכן מולכו האָט געזען אין זיין חלום, האָט זיך אויף באוויזן אין רוים.

נאָך דער פאַרפלייצונג האָט זיך מולכו אומגעקערט קיין רוים און אין דאָרט אויפגענומען געווארן מיט גרויס כבוד. אלס א הייליקער מענש. דאָס נאנצע פאָלק, קליין און גרויס, האָבן יעצט געגלויבט אין זיינע נבואות. דער פּאבסט קלעמענט דער זיבעטער, האָט אים צוגעשריבן; "ווי כבוד און אים געלויבט פאר זיינע קראַרדינאלן. דער פאַרטוגזישער אַמבאַסאַדאָר אין וואטיקאן נעמט בראס, האָט צו אים געזאָגט: — ווען דער קעניג וואָלט פאר דיין אָפּפאָרן פון פאַרטוגאליע געווען געוואוסט דיין חכמה, וואָלט ער דיך געווען געלאָזן זיך אויפשפּירן אין וועלכן גלויבן דו וואָלסט געוואָלט.

אין דער זעלבער צייט האָט דער אַמבאַסאַדאָר געקראָגן א באריכט פון דעם קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז ער זאָל אויסווירקן א דערלויבעניש ביים פּאבסט, צו גרינדן די אינקווזיציע אין פאַרטוגאליע. דאָ איז געקומען קולכוס ווירקונג. דער קאַרדינאל לאָרענצאָ פּוטצי, העמען פון איז איבערגעגעבן גע-ווארן צו באהאנדלען די פראגע, אין פונקט ווי דער פּאבסט געווען באַנייט טערס פון מולכו'ן אין איז געווען אונטער זיין איינפלוס. עס איז דאָרט אויס שטאַרקלאך געווארן דער האָס געשריבן צום קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז "דער הייליקער פּאבסט און זיינע קאַרדינאלן וויסן, אז ניט צוליב צו שטאַרקער ליבע צו זייער גלויבן, האָבן די מלאכים פון שפאניע און פאַרטוגאליע ארויס-געטריבן די אידן פון זייערע לענדער, נאר ווייל זיי האָבן געוואָרן אין אויג דיין אָפּפאָרן פון פאַרטוגאליע געווען געוואוסט דיין חכמה, וואָלט ער דיך געווען געלאָזן זיך אויפשפּירן אין וועלכן גלויבן דו וואָלסט געוואָלט.

אין דער זעלבער צייט האָט דער אַמבאַסאַדאָר געקראָגן א באריכט פון דעם קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז ער זאָל אויסווירקן א דערלויבעניש ביים פּאבסט, צו גרינדן די אינקווזיציע אין פאַרטוגאליע. דאָ איז געקומען קולכוס ווירקונג. דער קאַרדינאל לאָרענצאָ פּוטצי, העמען פון איז איבערגעגעבן גע-ווארן צו באהאנדלען די פראגע, אין פונקט ווי דער פּאבסט געווען באַנייט טערס פון מולכו'ן אין איז געווען אונטער זיין איינפלוס. עס איז דאָרט אויס שטאַרקלאך געווארן דער האָס געשריבן צום קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז "דער הייליקער פּאבסט און זיינע קאַרדינאלן וויסן, אז ניט צוליב צו שטאַרקער ליבע צו זייער גלויבן, האָבן די מלאכים פון שפאניע און פאַרטוגאליע ארויס-געטריבן די אידן פון זייערע לענדער, נאר ווייל זיי האָבן געוואָרן אין אויג דיין אָפּפאָרן פון פאַרטוגאליע געווען געוואוסט דיין חכמה, וואָלט ער דיך געווען געלאָזן זיך אויפשפּירן אין וועלכן גלויבן דו וואָלסט געוואָלט.

דער פאַרטוגזישער אַמבאַסאַדאָר האָט געזען, אז אלע זיינע באמי-הונגען זיינען אַרויסגעוואָרפן אין דער פּאבסטלאכער קאנצעלאריע, אז ער האָט געלאָזט וויסן דעם קעניג, אז כל-זמן מולכו וועט זיין אין רוים איז ניט פאראן קיין האָפענונג צו קריגן א דער-לויבעניש פאר דער אינקווזיציע. ער האָט אויף געבעטן דאָס האלטן בסוד, ווייל ווען די אנוסים וועלן זיך דערוויסן וועלן זיי שיקן כאבאר דעם פּאבסט פון עס וועט שוין מער קיינמאָל ניט זיין קיין מעגלאכקייט צו גרינדן די אינקווזיציע.

מולכוס שונאים האָבן אָבער ניט גערוט און זיי האָבן אים געזוכט אומצוברייגנען. ר' יעקב מאנטין איז געקומען קיין רוים און האָט צו זיך צו-געצויגן א גאנצע גרופּע מענשן און אָנגעפאנגען זיין קאמף קעגן מולכו'ן. צו-ערשט איז ער אויגעט צום פאַרטוגזישן אַמבאַסאַדאָר און מיט אים געוואָלט איינטענה'ן, אז עס טאָר ניט דערלאָזן ווערן, אז דער וואָס איז אמאָל געווען אן אפיציאל (סעקרעטאר) אין קענינס הויף און איז צוליב געוואָרן א איד, זאָל האָבן אזא שטאַרקע ווירקונג אויף דעם פּאבסט. דער אַמבאַסאַדאָר האָט זיך אָבער ניט צוגעהערט צו דער מסירה. ער האָט זיך דאָן געווענדעט צו די רעליגיאָנס ריכטער און געבראכט עדות פון פאַרטוגאליע, אז מולכו איז געווען א קריסט און איז געוואָרן א איד. ער האָט אויך פאר'מסר'ט, אז מולכו האָט דערזעט קענן דער קאַטוליישער העליגיע. די ריכטער, האָבן דאָס שוין ניט גע-קענט פאַרבייגן אזוי גרינג און זיי האָבן געשיקט רופן מולכו'ן, וועלכער האָט זיי געוויזן די דערלויבעניש פונ'ם פּאבסט, אז ער מעג אָפּהיטן דאָס איר דישע גלויבן און עס איז אויף דערלויבט צו האלטן עפנטלאכע דערעס. די ריכטער האָבן זיך דאָן געווענדעט מיט צאָרן צום פּאבסט, אז אויב ער אליין טוט זאָגן קענן דעם געזעץ, וואָרום האָט ער זיי געמאכט פאר ריכטער? — פון גראד צו איז איז גלויבן, האָבן די מלאכים פון שפאניע און פאַרטוגאליע ארויס-געטריבן די אידן פון זייערע לענדער. נאר ווייל זיי האָבן געוואָרן אין אויג דיין אָפּפאָרן פון פאַרטוגאליע געווען געוואוסט דיין חכמה, וואָלט ער דיך געווען געלאָזן זיך אויפשפּירן אין וועלכן גלויבן דו וואָלסט געוואָלט.

אין דער זעלבער צייט האָט דער אַמבאַסאַדאָר געקראָגן א באריכט פון דעם קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז ער זאָל אויסווירקן א דערלויבעניש ביים פּאבסט, צו גרינדן די אינקווזיציע אין פאַרטוגאליע. דאָ איז געקומען קולכוס ווירקונג. דער קאַרדינאל לאָרענצאָ פּוטצי, העמען פון איז איבערגעגעבן גע-ווארן צו באהאנדלען די פראגע, אין פונקט ווי דער פּאבסט געווען באַנייט טערס פון מולכו'ן אין איז געווען אונטער זיין איינפלוס. עס איז דאָרט אויס שטאַרקלאך געווארן דער האָס געשריבן צום קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז "דער הייליקער פּאבסט און זיינע קאַרדינאלן וויסן, אז ניט צוליב צו שטאַרקער ליבע צו זייער גלויבן, האָבן די מלאכים פון שפאניע און פאַרטוגאליע ארויס-געטריבן די אידן פון זייערע לענדער, נאר ווייל זיי האָבן געוואָרן אין אויג דיין אָפּפאָרן פון פאַרטוגאליע געווען געוואוסט דיין חכמה, וואָלט ער דיך געווען געלאָזן זיך אויפשפּירן אין וועלכן גלויבן דו וואָלסט געוואָלט.

מיט איין מיטגליד פון אזא פאמיליע, — א פריילן פון א יאָר זיבעצן, א הייס-קופל-שלעלן, — האָב איך ניט לאנג געגאָסן א שטיקל דיסקוסיע, און ווען ס'איז אויסגעקומען צום שמועס און איך האָב איר דערמאָנט, אז זי איז א איד אידישקע, האָט זי כמעט מיט שוים אויף די ליפּן געענטפערט, אז ניין, זי איז ניט קיין אידישקע. איך בין דער שטוינט געווארן דערנדיק דאָס. קאָן אויעטער זיך פאַרשטעלן, אז א קינד פון אנדערע פעלקער, ענגלענדער, פראַנצויזן, דייטשן, פּאָליאָקן און פון אנדערע פעלקער פון נאָר דער וועלט זאָל דערגיין צו אזא אכסנדר? צו זאָגן, — אז עך איז ניט וואָס ער איז? פאַר-קערט יעדער איינער שטאָלצירט מיט זיין נאציע; נאָר ביי אידן איז מעגלאך אזא פאל. און כאָטש פון ערשטן בליק קוקט עס אויס ווי אז אבסורד, אז א אידיש קינד, געבוירן פון אידישע על-טערן, זאָל זאָגן אז ס'איז ניט קיין איד, איז אָבער, אריינטראַכטנדיק זיך אביסל טיפער האָט זי פרייליך פולשטענדיק גע-רעכט. ווייל זי פילט זיך אבסאָלוט ניט פאר קיין אידישקע. וואָס ווייסט זי דען צו זאָגן וועגן אידן? צי קאָן זי די אידישע שפּראַך? צי האָבן אין אר-רע עלטערן ווען עס איז דערציילט עפּעס וועגן אידן? צי האָט זי געליענט די אידישע געשיכטע? זי האָט אפילו קיין לייכטן באגריף ניט. — וואָס פאר אַ רייכע געשיכטע אידן פאַרבאָרגן אין דער אלטן אויסגעבוי-ט'ן ניט פון איין אייגנאָרט, אום דער דישער קולטור. איינגאנצן וואָס זי ווייסט איז, אז אידן האָבן געשאפן די ביבל, און דאָס ווייסט זי ניט דעם אינ-האלט פון איר. און ס'איז קיין חידוש ניט, ווייל אלע שפּראַכן דארף מען לער-נען. חוץ די איינענע — די אידישע. מען דארף שטודירן די געשיכטעס פון אנדערע פעלקער, אלטע און נייע, נאָר ניט קיין אידישע געשיכטע. מען דארף האָבן א באגריף פון די קולטורן פון א יעדער נאציאָן. נאָר ניט פון דער אייגענער אידישער. און צוגעצנדיק דערצו נאָך, אז אין שטוב איז אויך ניטאָ קיין אידישע סביבה; קיין אידישע יומים טובים פילן זיך דארט ניט, און פאַר-קערט — קריסטעס פילט זיך דארט זייער נוט, צוליב די קריסטעס פרע-ענטן און דער טראַדיציאָנאלער "טור-קי" איז שוין נאָר קיין חידוש ניט, וואָס אזא אידיש קינד פילט זיך ניט פאר קיין אידן.

דאָס לעבן קאָן מען אָבער מיט קיין טעאָרעטיש ניט באַרייכן. און עס וועט דאָך מוזן קומען א צייט, ווען אזא אי-דיש קינד וועט זיך אנשטויסן אין לעבן מיט פאקטן. און די לעבנדיקע פאקטן וועלן איר בולט באַווייזן אז זי איז פאַרט א אידישקע, וואָס וועט זי דאָ-מאלסט טאָן?

"שמנו טטרה את הכרמים, כרמי שלי לא נטרתי" (מען האָט מיך גע-מאכט פאר א היטערן פון פרעמדע ווייינגערטענער, מיין איינענעם ווייינגערטן האָב איך ניט אָפּגעהיט. — שיר השירים א')

איינגלאך האָט קאָסמאָפּאָליטיזם שוין לאנג באַקראָטירט און לינט שוין לאנג אין מיסטקאסטן; דאָך קאָן מען נאָך געפינען ביי אונז דאָ און דארט אייניקע פאמיליעס, וועלכע דערציען זייערע קינדער אין קאָסמאָפּאָליטישן גייסט.

די
רעגיסטראציע
פון תלמידים אין דער
אידישער
פאָלק-שול
וועט זיך אָנפאנגען
זונטאג דעם 23טן אווגוסט
פאר די פאלגנדע אָפּטיילונגען:
1. קינדער-גארטן.
2. ענגליש-אידישע טאג-שול
3. אידישע עלעמענטאר שול
4. קורסן פאר דערוואכסענע קינדער.
די פאלגנדע לומדים ווערן געלערנט אין דער פאָלק-שול:
אידישע שפּראַך, אידישע ליטעראַ-טור און ליטעראַטור נעשיכטע.
העבריאישע שפּראַך און ליטעראַ-טור, תנ"ך, אידישע געשיכטע און נעשיכטע פון אידישע באוועגונגען.
די לומדים וועלן אָנגעפירט ווערן פון די פאלגנדע לערער:
ל. טוזמאן (פרינציפּאל), י. ראבי-נאוויטש, ז. מאָסאָוווסקי, מ. אקסל-ראד און מ. העלער.
די רעגיסטראציע וועט פאָרקומען יעדן טאג
פון 10 ביז 12 פאַרמיטאָג
און
פון 7 ביז 8 נאָכמיטאג
א חוץ שבת.
א ספּעציעלער שול אוטומאָביל פאר קינדער פון ווייטע געגענדן.

קאָסמאָפּאָליטיזם, אָדער זעלבסט-אָפּלייקענונג

פון בן-גרשן

געוווידמעט צו מיין לויבער פּלימעניצעס מאָכטער א. ר.

"טרעטער, ווי ער האָט זיך פריער פאַרגעשטעלט און אין דעם ברוף (אין "חית-קנה") שרייבט ער: און איך האָב פאַרשפּרייט א קלאנג אין זייערע מחנות, אז מהר'ר דוד האָט מיך געשיקט אין א געהיימער שליחות קיין טערקיי, יעצט וועל איך דערציילן דעם פאר דעם באשעפער פון הימל און ערד, אז ניט דורך דעם וואָרט פון א בשר ודם (דוד הראובני) האָב איך זיך מל געווען און בין געפאָרן, נאָר לויט דעם וואָרט פון אונזער נאָט. — דאָס קען אויספנעקלערט ווערן אויף פאַרשיידענע אופנים, אז מולכו האָט זיך שוין מער ניט געוואָלט יחוס'ן מיט הראובנין נאָכדעם ווי ער אליין איז שוין געווען אָפּפּולער און האָט צו זיך געשאפן צוטרוי אין רוים און צווישן אידן אין פאַרשיידענע לענדער אין אז מולכו האָט שוין דאָס אויסגעלייזט אין ניט געגלויבט אין זיין שליחות. ער רייסט אָבער ניט איבער די באציאונגען אין ווארטן אויף זיין שליחות. ער רייסט אָבער ניט איבער די באציאונגען אין ניט מולכו.

א שטאַרקן קאמף קעגן מולכו'ן האָט אויף אָנגעפאנגען דר. יעקב מאנ-טין, פון די פאַרטריבענע פון שפאניע, וועלכער האָט זיך געשאפן א נרוים נאָמען אין דער מעריזיניש ער וועלט און האָט אויף באהערשן פיל שפּראַך, רוימיש, איטאליעניש און אראבישן אויף רוימיש. לויט ווי מולכו'ן שרייבט אין זיין ברוף (אין דברי הימים פון ר' יוסף הכהן) האָט מאנ-טין אויף אים געטראָגן א פערזענלאכן כעס. ווען מולכו איז אין אין וועניציע האָט מאנטין געהאט א סכסוך מיט א צווייטן דאָקטאָר און מולכו האָט געוואָלט מאכן א פשרה צווישן זיי. מאנטינען איז אָבער ניט געפעלן געווארן זיין פשרה און זייט דאן האָט ער אָנגעפאנגען רודף'ן מולכו'ן. די רדיפות זיי-נען גענאנגען אזוי ווייט, אז ער האָט "סכן" מולכו'ן, אז ער איז א כשוף מאכער, פאר וועלכן מען האָט דאמאלסט אין וועניציע אפאראטייל אז שאַרפענס ווערן. מען האָט אים אויף איינגענעכן ניפּס, דורך אידן. פון וועלכן ער איז שטאַרק קראַנק געווארן און געהאלטן ביים שטאַרבן. ווען ער איז געווען גע-ווארן האָט ער פאַרלאָזן אין זיך אומגעקערט קיין רוים.

* * * *

אלע נשעשענישן וואָס מולכו האָט פאראויסגעזאָגט זיינען פאַרווירק-לאכט געווארן. די "פושעים פון זיין פאָלק האָבן געזוכט אים אומצוברייגנען"; אין רוים איז געווען א שטאַרקער מבול, פיל הייזער זיינען פאַרגיכטס גע-ווארן, שוויגטער פעשען זיינען באגראָבן אין זייערע הייזער און די אידישע איינוואוינער פון רוים האָבן ניט געליטן פון דער מבול און בלויז איין אלטע פרוי איז דערטרונקען געווארן; אויף אין בעלגיע "אין דעם לאנד פון צפון" איז געווען א מבול און אין ליסאָבאָן און אין אנדערע שטעט אין פאַר-טוגאליע איז געווען אן עדרעטיבערניש, אין וועלכער עס זיינען אומגעקומען פיל מענשן. דער שטערן וועלכן מולכו האָט געזען אין זיין חלום, האָט זיך אויף באוויזן אין רוים.

נאָך דער פאַרפלייצונג האָט זיך מולכו אומגעקערט קיין רוים און אין דאָרט אויפגענומען געווארן מיט גרויס כבוד. אלס א הייליקער מענש. דאָס נאנצע פאָלק, קליין און גרויס, האָבן יעצט געגלויבט אין זיינע נבואות. דער פּאבסט קלעמענט דער זיבעטער, האָט אים צוגעשריבן; "ווי כבוד און אים געלויבט פאר זיינע קאַרדינאלן. דער פאַרטוגזישער אַמבאַסאַדאָר אין וואטיקאן נעמט בראס, האָט צו אים געזאָגט: — ווען דער קעניג וואָלט פאר דיין אָפּפאָרן פון פאַרטוגאליע געווען געוואוסט דיין חכמה, וואָלט ער דיך געווען געלאָזן זיך אויפשפּירן אין וועלכן גלויבן דו וואָלסט געוואָלט.

אין דער זעלבער צייט האָט דער אַמבאַסאַדאָר געקראָגן א באריכט פון דעם קעניג יאָהאן דעם דריטן, אז ער זאָל אויסווירקן א דערלויבעניש ביים פּאבסט, צו גרינדן די אינקווזיציע אין פאַרטוגאליע. דאָ איז געקומען קולכוס ווירקונג. ד